

Metsanurga kiri Pällile

David Feest

Eessõna

Eduard Päll kõnelemas Eesti NSV Kunstitegelaste aktiivi kongressil 1945. a. Foto: O. Juhani. EFA 0-19605

Ülal: Eduard Hubel esinemas NSV Liidu raamatunäitusel Tallinnas korraldatud kirjandusõhtul jaanuaris 1940. Foto: V. Parvel. EFA 130483

¹ Manuskripti läbivaatamise eest tänan ma südamlikult Aira Võsa Mainzis.

² Jaan Roos. Läbi punase öö. 1., 2. ja 3. kd, Tartu, 1997; 2000; 2001.

³ Sealsamas, 2. kd, lk. 144.

⁴ Sealsamas, lk. 164.

⁵ Kõrgemad võimu vahendajad ENSV-s. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee sekretärid 1940–1990. Toim. E. Tärvel. Tallinn, 2000, lk. 58.

■ 1999–2001 ilmus raamatuna üks huvitava-
maid allikaid sõjajärgsest ajast:¹ kriitiku ja
biblioofiili Jaan Roosi päevikud.² Muu hulgas
annavad need ajaloolasele hea ettekujutuse
külaelu tegelikkusest. NKVD arreteerijate
eest põgenedes rändas Roos läbi terve vaba-
riigi ning kirjutas täpselt üles, mida nägi ja
kuulis. Seejuures ta polnud kohustatud kinni
hoidma mingist ideoloogilisest joonest. Roos
kirjutas ainult omaenda vaatluste põhjal ja
omaenda väärtussüsteemi järgides.

Üks neid eesti kirjanikke, kelle nimi esi-
neb Roosi päevikutes korduvalt, on Mait
Metsanurk (1879–1957), kodanikunimega
Eduard Hubel – vasakpoolne kirjanik ja en-
dine Eesti Kirjanike Liidu esimees. Roos jäi
alguses Metsanurga suhtes kahtlevale seis-
kohale. Veel septembris 1947 süüdistas Roos
teda pugemises uue võimu ees, samas ta rõ-
hutas, et Metsanurk ei hakanud sellest hoo-
limata küll kommunistiks.³ Hiljem muutus pilt
helgemaks. Roos jutustas ideoloogilisest sur-
vest Metsanurgale, mis olevat olnud väga tu-
gev, osutas tema isoleerimisele parteilistest
kirjanikest ja tuli järeldusele: “Õige eestlane
ta on, läbi ja läbi.”⁴ Roosi suust oli see arva-
tavasti kõige suurem kiitus.

Metsanurk on pikemalt kirjutanud Eesti
külaelust, nii iseseisvuse kui ka sõjajärgsel
ajal. Ometigi ei paista tema sõjajärgne loo-
ming eriti silma: tema romaani “Suvine pöö-
ripäev”, mis ilmus 1957 pärast mitmekordset
ümbekirjutamist poliitilise surve mõjul, loe-

takse Metsanurga halvemate teoste hulka. Vähem teada on aga see, et samal ajal püüdis Metsanurk kasutada oma mõju kuulsa kirjanikuna ja juhtida parteijuhatuse tähelepanu katastroofilisele olukorrale Eesti külas. Selle eesmärgiga kirjutas ta kirja tolleaegsele keskkomitee sekretärile propaganda alal, Eduard Pällile. Adressaadi valik ei olnud juhuslik. Päll, kes oli pärit Kavastu vallast Tartumaalt, aga juba teismelisena Venemaale ümber asunud, oli õppinud Leningradi Pedagoogilises Instituudis keelt ja kirjandust ja lõpetanud Leningradi Keeleteaduste Instituudi aspirantuuri soome-ugri keelte alal.⁵ Temalt võis oodata arusaamist kuulsa kirjaniku suhtes. Seega on kiri üks näide sellest, kuidas stalinismiajastul omandasid isiklikud suhted üha otsustavama tähtsuse. Kas siin on tegemist analoogse kliendi-patrooni suhtega, nagu need olid väga levinud Nõukogude Venemaal,⁶ tuleks põhjalikumalt uurida.

Igatahes erineb Metsanurga kiri Roosi päevikutest mitmes mõttes. Kui Roos kirjutas põhimõtteliselt iseendale, siis Metsanurgal oli konkreetne adressaat. Kuna autor pidi kaaluma, milliseid argumente ja missugust keelt kasutada, et kompartei funktsionääri mõjutada, ei saanud ta vabalt kirjutada. Aga just see teebki käesoleva kirja eriti huvitavaks allikaks. Kiri näitab, milliseid argumente ja mõisteid kasutades lootis autor veel 1946. aastal keskvoimu esindajat mõjutada. Ja kui kaugele ta julges minna. Siin kehtib see, mida David Vseviiov märkas EKP KK töötajate kirjavahetuses, kus “domineerib arvamus, nagu ootaks Moskva kohalikku initsiatiivi, ettepanekuid ja isegi soovitusi”.⁷ Analoogselt lootis Metsanurk ilmselt, et Tallinna parteijuhatus on võimeline ja valmis olukorda parandama, kui tema esitab ainult fakte ja mõistlikke argumente.

Muidugi ei ületanud Metsanurk teatavaid piire. Väärnähtused on tema kirjelduse järgi alati “erandid” ja rahva negatiivne suhtumine nõukogude võimu mitte kunagi põhimõtteline. Ometi on tähelepanuväärne, kui avameelselt (ja kohati varjamatu sarkasmiga) ta olukorda kirjeldab, ja kui asjalikku keelt ta kasutab. Vaatamata korduvale rõhutamisele,

et väärnähtused pole “süsteemi nähted”, võib ridade vahelt siiski leida tugevat süsteemikriitikat. Eriti on üsna põhimõtteline tema kriitika sõjajärgse maareformiga loodud olukorra suhtes. Sellega riivab ta valusat punkti. Nõukogude maareformi põhieesmärgid olid poliitilised: võttes jõukamatelt talupoegadelt maa ja inventari, püüti hävitada majanduslikult need, keda peeti nõukogude korra vaenlaseks. Samas püüti maata ja vähese maaga talupoegadest luua uue võimu klientuuri, andes neile maad ja vara uusmaakohana või juurdelõikena. Majanduslikud kaalutlused olid seejuures teisejärgulised. Kuid Metsanurga tekst näitab, kuidas ebaõnnestus maareform ka poliitilisest küljest. Osalt oli see põllumajanduspoliitikaga otseselt seotud: esiteks, väikemaapidajad ei tahtnud tihti üldse maad vastu võtta, sest see tõi kaasa kohustusliku müüginormi tunduva suurendamise.⁸ Umbes üks kolmandik riiklikust maafondist jäi seetõttu jagamata.⁹ Teiseks, väikesed maapidajad olid liiga nõrgad, et sellistel tingimustel suurened, ja riigil polnud raha ega tahet siin otsustavalt abi anda. Uusmaasajad olid müüginormidest vabastatud ainult kolmeks aastaks, ehitusmaterjale oli vähe ja riiklikud krediidid väikesed.¹⁰

⁶ Stalinismi ajal oli Venemaal praktiliselt igal tippparteitöötajal haritlasi, kunstnikke jne., kes olid n.-ö. tema isikliku kaitse all. Vt. Sheila Fitzpatrick. *Intelligentsia and Power. Client-Patron Relations in Stalin's Russia.* – Stalinismus vor dem Zweiten Weltkrieg. Neue Wege der Forschung. Toim. M. Hildermeier. München, 1998 (= Schriften des Historischen Kollegs, 43), lk. 35–54.

⁷ D. Vseviiov. Hirm EK(b)P Keskkomitee salajases kirjavahetuses. – Tuna 1998, nr. 1, lk. 34–39, siin lk. 36.

⁸ 12–18 (Nr. 142–152a): Eesti NSV Rahvakomissari-de Nõukogu ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee määrus Eesti NSV talundite poolt riigile kartulite/liha/piima/müüginormidest vabastatud ainult kolmeks aastaks, ehitusmaterjale oli vähe ja riiklikud krediidid väikesed. – Eesti NSV Teataja 1944, nr. 2, lk. 18–24.

⁹ A. Ruusmann. Nõukogude maareformi taastamine pärast Eesti NSV vabastamist saksa fašistlikest okupantidest. – Sotsialistliku põllumajanduse areng Nõukogude Eestis. Toim. E. Tõnurist. Tallinn, 1976, siin lk. 61.

¹⁰ Seesama: Põllumajanduse taastamine ja kollektiviseerimine Eesti NSV-s aastail 1944–1950. Dissertatsioon ajalooteaduste kandidaadi teadusliku kraadi

Veel olulisem on aga see, et Metsanurk juhib üsna ebamarksistlikult tähelepanu asjaolule, et majanduslik baas ei ole alati otsustav tegur talupoja poliitilise arvamuse kujundajana. Tegurid, nagu poliitiline kultuur, lähem keskkond, vanad harjumused ja rahvuslik identsus, mängisid olulist osa selles, et uusmaa- ja juurdelõikesaajad ei läinud uue võimuga kergelt kaasa. Poliitiline propaganda jäi neile tihti võõraks ja eemaletõukavaks. Punavoori kirjeldades iseloomustab Metsanurk seda liiga mardisantliku ja karnevallikuna ning tuleb järeldusele: “Meie, põhjamaa rahvas, [– –] ei mõista seda hinnata.” Selline väljendus oli otseselt ohtlik, arvesse võttes, et EKP esimene sekretär Nikolai Karotamm oli juba viiendal pleenumil 1944 hoiatanud parteilasi väitmast, “et üks või teine asi ei ole sobiv, vastuvõetav, et meie omapära on nii suur, et see erineb kõigest muust”.¹¹

Üldiselt torkab silma, et Metsanurk puudutab rahvusteemat palju julgemalt, kui oli kombeks tavalistes parteidokumentides. Seejuures polnud Metsanurga lugupidamine vene kultuuri vastu küsitav. Ta oli hea vene kirjanduse tundja ja vene klassikuid eesti keelde tõlkinud. Seevastu kirjutas Pällile kirjeldab Metsanurk, kuidas eesti maarahvas sai tavaliselt venelastega tuttavaks: umbkeelsete miilitsatöötajate, kontrolli alt väljunud punaarmeealaste ja kurikuulsate “kotipoiste” kaudu. Ja need polnud sugugi “juhuslikud näited”. Kaebused punaarmeealaste kohta olid tol ajal ka parteidokumentides väga levinud. Ka kurtmisi, et kohalikud miilitsatöötajad ei oska eesti keelt, leidub tihti, ja kohalikud

parteitöötajad arvasid isegi oma õiguseks nõuda nende asendamist.¹² Kotipoisid aga, kes tulid üle Vene-Eesti piiri toiduaineid ostma ja kerjama, andsid eesti talupoegadele palju täpsemaid andmeid olukorrast Nõukogude kolhoosides, kui see keskvoimule meelepärane oli.¹³

Metsanurk püüdis puudusi esile tuues argumenteerida parteilaste vaatepunktist. Paistab, et ta lootis oma kirjaga tipp-parteilasele mõistlikult selgeks teha, et ebakompetentsed plaanid, levinud korrupsioon, laostunud Hobuse-Masina-Laenutuspunktid, tohutu bürokraatia ja kontrollita vägivald *polnud ka kommunistliku võimuparaadi huvides*. Kui paljud Eesti parteilastest seda arvamust jagasid, on raske hinnata. Tuleb arvesse võtta, et erinevatest vaatepunktidest paistis asi erinev. Kaootiline olukord, mis takistas kohaliku partei või nõukogude töötaja igapäevatööd, võis Moskva perspektiivist näida võimu teostamiseks sobiv. Tallinna parteijuhatusel oli siin vahendaja osa. Ehk, mida rohkem leidis süsteemi ebaefektiivsus mugava seletuse vandenõuteoorias, kulakluse vastupanus jne., seda võimatumaks muutus ratsionaalne analüüs. Lõppude lõpuks oli Metsanurga üritus lootusetu.

Metsanurk visati 1950 Kirjanike Liidust välja. Ta töötas edaspidi öövalvurina.¹⁴ Pälli küll kritiseeriti kõvasti 8. pleenumil,¹⁵ aga parteist teda välja ei visatud. Ta kaotas oma koha ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehena ja töötas 1950–1955 Tallinna Pedagoogilise Instituudi eesti keele ja kirjanduse kateedri juhatajana.¹⁶

taotlemiseks. Käsikiri. Asub Eesti Teaduste Akadeemia Teaduslikus Keskraamatukogus. Tallinn, 1967, lk. 99–104.

¹¹ Stenogramma V plenuma CK KP(b)E. Tom 1, lk. 12. 1944–2.12.1944. ERAF f. 1, n. 4, s. 105, l. 31.

¹² Vt. nt.: Väljaläinud salajaste ja täiesti salajaste kirjade ära kirjad kõikidele organisatsioonidele kõigis küsimustes. 1.–28.2.1946. ERAF f. 1, n. 4, s. 91 (vana), l. 41.

¹³ “Kui tulevad kolhoosid . . . “Dok. Eesti maarahva suhtumisest kolhoosikorda a. 1948–49. [Eess. E. Laasij]. – Akadeemia 1991, nr. 2, lk. 382–397, siin lk. 383.

¹⁴ Eesti Kirjarahva Leksikon. Toim. Oskar Kruus. Tallinn, 1995, l. 335.

¹⁵ Vt. eriti Max Laossoni sõnavõtt: EK(b)P KK VIII. plenumi protokoll. – Akadeemia 1999, nr. 6, lk. 1312–1326.

¹⁶ Vahendajad [nagu märkuses 5], l. 59.

Kiri Ed. Pällile

Ed. Hubel

24. 8. 1946.a.

Nõmmel, 24.VIII 46.

V. lgp. sm.

Ed. PÄLL,

Saabusin eila Tärtumaalt, kus veetsin suve, nagu rea eelmisigi. Olen kogunud materjali romaani-triloogia jaoks. I jagu sellest kujutaks talurahva elu kodanlise iseseisvuse lõpu eel, II jagu Nõukogude aega 1940.–1941. a. ja saksa vägede sissetungimist, III jagu okupatsiooniga ja Nõukogu võimu taastulekut ning selle esimesi aastaid.

Peale materjali, mis ma siin kogunud nimetatud teose jaoks, on mul kogunenud maa-elu tänapäevast tähelepanekuid, mis võiksid, võibolla, huvitada teid ja aidata pilti täiendada, mis teil maa meeoludest on. Igatahes pean nagu oma kohuseks neid tähelepanekuid kellelegi meie juhtivatest jõududest teatavaks teha, ja kellele muule kui teile, kes minusse, nagu oletada julgen, heatahtlikult suhtunud.

Suusõnal olen valmis, kui see soovitatav peaks olema, mõnegi nähte kohta täiendust või seletust lisandama.

Austava tervitusega

Ed. HUBEL

Adr. Nõmme,

Raudtee t. 37, 1

Telef. 04 (Nõmme) 434

Äksi vallas ei läinud möödunud suvi verdvalamata. Keegi sõjaväest deserteerunud kohaliku väikemaapidaja poeg, nimega Mikson, peitus lähedal metsades (nagu arvati) ja tembutas kogu suvi Rummu-Jürina, kuigi vesisemalt. Ta võtnud ühel ööl vallamajast enesele kaks tunnistajat, lasknud neil kohaliku ame-

tiühingu esimehe Tuule välja kutsuda ja tulistanud teda. Tuul saanud kõrvale põigata, kuul tabanud tema naist ja haavanud raskes-ti. Umbes kuu aega hiljemini avatud ühel ööl Tuule majakese peale maanteelt, veokilt (koguni kahelt?) kuulipilduja või automaadi tuli. Majake süttinud (kuulidest) ja põles maha, Tuul pääsenud ja päästnud isegi kõik oma kraami, kristall kaasa arvatud (ta olnud varemini kaubitseja). Sel juhul vangistati valla käskjalg ja vallandati täitevkomitee esimees (Kallas). Veel Tuulest. Tänavu kevadel leidnud ta ühel ilusal hommikul, et tema aiakeses on noored õunapuud latvapidi kokku seotud ja nende all midagi võõrast, mingi ese. Ta kutsunud lähedalt 70-ne aastase eidekese ja lasknud sellel vaatama minna, mis ese see on. Eideke läinud, katsunud võõrast eset, see lõhkenud ja visanud eidekese tükkideks. Tuul olnud ise sammu viiskümmend või sada eemal ja jäänud enesestkimõista puutumata. Ta seletanud, et tema peale tahetud attentaat teha. Seda usuti, ainult selle täiendava lisandiga, et ta ise oli selle attentaadi kavatses. Igatahes ütles tänavusuvine täitevkomitee esimees, et see attentaat oli liiga kummaline. Tuul sai selle järele ametikõrgenduse: ta määrati Aakre valda täitevkomitee esimeheks. Iseloomu poolest peeti teda võimatuks ja oldi rõõmus, et ta valla piiridest eemaldunud. Ta kahtlustanud attentaadi asjas kohaliku kooperatiivi müüjat, kellele ta kord “varas” öelnud ja kes tal sealsamas selle eest neli hammast suust välja löönud. Kahtlustatav põgenenud nüüd ja öelnud, et ta enne ei ilmu, kui attentaadi asi kord selgunud.

Möödunud suvel vangistati Äksi vallas 10–12 isikut (peremehed, perepojad, üks perenaine, üks väikemaapidaja, kelle juurest leitud “relvaladu”). Üht peremeest hakatud maanteel taga ajama ja haavatud. Selgunud, et tagaetatav polnud see, keda oletati. Ta põgenenud eest hirmu pärast. Teist peremeest tulnud tabama, ta katsunud põgeneda, aga saanud kuuli kintsu. Tänavu käis ta juba, longates. Süüd pole talle seni esitatud.

Mikson, kelle arvele Tuul oma maja tulistamise ja sütitamise pannud, vangistatud sügisel.

Tänavu oli vaiksem. Kahte tallu tunginud öösel sõdurirõivais, paguniteta venelased (autol ette sõitnud) ja viinud, mis viia kõlvanud. Teise tallu tungitud hiljuti uuesti, peksetud peremees (metsavaht) ja perenaine vaeseomaks ja riisunud, mis veel olnud. Peksetud vastuhakkamise pärast. Vastuhakkamist on aga miilitsa poolt kõigile soovitatud ...

A propos, miilits. See on vist seesama, mis rahvakaitse pataljon, mida veel mullu nimetati hävituspataljoniks ja mida selle nime pärast ei sallitud. Miilitsa ülemaks on Äksi vallas umbkeelne venelane. Mina kõnelesin temaga, aga sain väga vähe aru. Pärast kuulsin veel kahe vene keele mõistja käest, et ka nemad temast, s.o. tema vene keelest vaevu midagi aru saavad. Ta olevat kazahh. Igatahes peab rahvas seda üheks venestuse võtteks, et miilitsa ülemaks määratud umbkeelne. Öeldakse: isegi tsaari ajal oli urjadnik alati eestlane... Igatahes hakkavat miilitsa ülem eesti keelt õppima ja ma ise kuulsin, et ta ütles ladusasti: tere!

Mina ei pea seda nähet süsteemi nähteks, vaid juhuks, aga mitte just otstarbekaks, sest see rikub rahva meeolu.

Teine asi, mis rahvale sugugi meele järele ei ole, on see, et kolm talu, mis peremeesteta jäänud, vene sõjameestele antud. Öeldakse: okupatsiooni ajal *oletati*, et Eestit hakatakse pärastpoole saksa talupoegade (desarmeeritud sõjaväelastega) koloniseerima, nüüd on aga *silmaga näha*, et venelastega koloniseerimine alanud. Mina julgesin arvata, et need on juhuslikud näited, ega kuulu süsteemi. Aga teati, et ka naabervaldades (Tartu ja Tähtvere vallas) sarnane asustamine alanud. Võõraste ega ei ole heanaaberlikke suhteid, kõnelemata sellest, et nad oma põlluharimise viisiga ja majandamisega meie talunikele eeskujuks ei ole. Pupastvere sepp (väikemaapidaja) Kollom kaebas, et nad naabrite kartuli ja heinapõldudele hädaohtlikud olevat. Nõelaküla väikemaapidaja Kraft rääkis, et ühel päeval käidud võõraste talust neli korda tema pool leiba otsimas, s.o. palumas. Olgu siin tähendatud, et uusmaasaaja või väikemaapidaja ei ole praegu vähem rahvuslane kui endine talunik, keskmik. Võõrad on mõlemile ohtlikud.

Mina ja paljud minuvanused õppisime vene rahvast tundma ja armastamagi klassikalise vene kirjanduse kaudu, ja harjukestege kaudu (mitte pilgates öeldud). Nüüdne põlv, kes vene keelt koolis pole õppinud, ehk väga vähe, kes vene klassikuidki vähe lugenud, sedagi tõlkes, õpib vene rahvast tundma, nagu ta teda näeb linna turul ja maal teede peal tööd ja leiba palumas, räbalais rõivais. Seda võõrast elementi kardetakse, ei juleta tööle võtta, sest kus on võetud, ei ole kogemused olnud head: tööline kadunud natuke varem või hiljem ja mitte tühjade kätega. Olen kaks suve tee ääres elanud ja paljudega neist võõrasteest rääkinud. Nad on tulnud Pihkva, Novgorodi ja Kaliinini oblastist, põgenedes nälja ja kalliduse eest, põgenedes kolhoosidest. Kui neilt küsida, miks nad ida poole ei lähe, siis vastavad: *там тоже самое!* Kaks noort plotnikku otsisid ehitustööd. Küsisin, miks nad Leningradi ei lähe? Nad vastasid: *Спаси бог! Там и голод и некуда деться – квартиры нет!*

Veel tutvub meie rahvas venelastega raudtee jaamades ja vagunites. Jaamades tungitakse otse tormi puhvritele, vagunite peale ja kui võimalik vagunitessegi ... Tuntud kotimehed.

Maal öeldakse: nälg võib tabada üht rahvast ja viletsus, aga nälgijatki rahvast võidaks korraldada, vaos hoida, juhtida...

Praeguse pildi järele ei õpita meil suurt vennasrahvast ei armastama ega austama. Küll aga kartma. Kuremaa vallas tapnud kaks alaealist vene poissi nugadega ühe naise ja lapse ära. Nad tabatud. Vaatetorni ehitajad venelased (vist sõdurid) pannud roima ühes talus toime. Ka nemad tabatud. Aga see ei ärata surnuid ega tekita usaldust vene elemendi vastu lähemal ega kaugemal.

Kunas ja kuidas küll hakkab meie rahvas nägema idapoolseid rahvaid teistsuguses valguses! Sellena, kes ta oma paremikus on!

Raudteel sõit Tallinna ja Tartu vahel, kui sõita igasuguste eelisteta, nõuab tervislist ja meeolulist vastupidavust. Ma soovitaksin, et keegi partei juhtivatest jõududest teeks selle läbi, ootaks siin ja Tartus piletisabades ja istuks siin kui ka Tartus nimelt Petseri rongile. Siis ta näeks ja kuuleks, missugune

“kord” valitseb vagunites ja kui palju töövõimeliste inimeste aega läheb raisku sabades seistes, poolte päevade kaupa. Ma läksin Tartus hommikul kell üheksa jaama kassa juurde. Seal oli juba paarkümmend inimest järjekorras, et *õhtuse*, kella 10 rongi peale piletit oodata! 12 tundi! Keegi preili tuli ja kirjutas meid kõiki järjekorda, ka ma läksin rahulikult minema, et päev otsa arhiivis andmeid koguda oma mälestuste jaoks. Kui ma õhtul kell üheks jaama tulin ja järjekorras oma kohale tahtsin asuda, ei lastud mind sinna, öeldes: “Meie seisime siin 12 tundi ja teie tahate nüüd vahele tulla; olgugi et teid järjekorrad kirjutati, meie ei lase.”

Meie kõnelust nähti, keegi erariides ametnik kargas juurde ja kui kuulis, milles asi, karjus vihaselt: “Kes tahtis siin järjekorda kirjutada! Keegi ei tohi seda. Niisama peate seisma!”

Seisimegi niisama. Juhuslik tuttav sabas ostis mulle pileti, muidu oleksin pidanud järgmise päeva sabas seisma.

Keegi ei hooli seal rahva kalli aja raiskamisest.

Mul tuli kogu tee vagunis seista, enamasti ühel jalal, sest teise jaoks ei olnud põrandal ruumi, seal istusid ja magasid petserlased. Magasid istujadki ja tukkusid püstiseisjad.

Nüüd, 23. aug. lendasin Tartust siia, kartes et raudteel sõiduks (ja pileti ostmiseks) tervis, nimelt haiglane süda, vastu ei pea.

Olgu siin tähendatud, et Tartu lennuväljal keegi “ametnikest” sõnagi eesti keelt ei mõista. Aga suulisi seletusi on seal tarvis: vahest tuleb mõni päev järjekorras oodata, vahest takistab ilm lendu.

Vene “ametnikud” seal olid aga väga vastutulelikud ja lahked.

Siiski, tagasi Äksi valda. Tänavu oli seal neljas täitevkomitee koosseis. Sellega oldi üldiselt rahul ja minu isiklik mulje sellest oli hea. Möödunud aastal oli pinge liiga tugev, ärritas paljusid. Aetud vist auahnusest, ei ole jäetud enne kui saadud sügisel normivilja viimisel punavoor kokku. Sellest oli rahval kibe mälestus. Esiteks oli see olnud liiga mardisandilik, karnevaalilik. Meie, põhjamaa rahvas aga ei mõista seda hinnata. Hobused ehi-

tud nagu tudengitel konerssi ajal krantsidega, harmoonikumehed tõmbanud lõõtsa ... Kui aga suure hallooga Tartu jõutud, selgunud, et ei ole kohta, kuhu vilja maha panna. Päev otsa vaevatud vooi mehi hulgutades neid ühest kohast teise. Sellest jutustasid mulle mitmed, muude hulgas praegune varumisametnik, energiline seltsimees, kes normid hoolsasti kokku ajab, kuigi see ei ole kerge.

Juuni lõpul või juuli algul olid piimanormi võlglased kokku aetud. Ka aktivistid olid koos. Tartust oli kõneleja tulnud. Pidas propagandakõne, ütles, et normitäitmine on auasi ja tegi ettepaneku, et nüüd kahe päeva jooksul piimanormi andmist suuresti täidetak. Noormeest kõnelejat, kuigi tal olid esimese armastaja lokid, et võetud tõsiselt. Tal le hüüti: öelge meie lehmadele, et nad kahe päeva jooksul rohkem piima annaksid! Tagavaral meil piima ei ole!

Hakati üks haaval normi võlgnevate käest küsima, miks nad oma kohuse täitmisel maha jäänud? Selgus, et suur enamik neist olid ühe lehma pidajad, harvem kahe. Nende vabandus oli järgmine: lehm annab kolm-neli liitrit päevas, perekond neli viis hinge, toiduks leib ja kartul – kui piim ära anda, siis tuleb pooleldi nälgida! Ehk veel: lehm (või kaks lehma) kaua aher.

Küsi, miks kaua aher? Eks hooletuse pärast?

Vastus: – Ennem, iseseisvuse ajal, olid pullijaamad, siin seintel (viibe seintele, kus nüüd midagi muud) olid kuulutused, teated, kuhu lehmaga minna. Nüüd mine kuue, seitsme versta taha, kus kuuled kellelgi pulli olevat. Käid, maksad 100 rubla, aga tagajärgi ei ole – pull nõrk. Teinekord lehm liiga kõhn. Aga kust võtta 100 rubla!

Siis kuulud veel: meierei seitse, kaheksa versta kaugel, käi sinna hommikuti liitrit piima viimas! Meiereis kulub mõni tund – pool päeva raisus!

Siin selgus üks nähe: *nimelt kehvikutel on raske piimanormi täita*. Ja ka muidki norme. Aga nende seisukorra juurde tulen veel kord tagasi.

Möödunud aastal enne maale minekut lugesin lehest, et Äksi vallas külviplaani ülesaja protsendi täidetud. Niipea aga kui seal liikuma hakkasin, nägin siin ja seal sööti jäänud ilusid põlde. Kui täitevkomitee esimehelt selle kohta seletust pärisin, vastas ta, et tagavara maad ei olevat külviplaanis, et need vahest on söötis. *Tõepoolest oli aga paljudel taludelgi põlde söötis.* Päämine põhjus: tööjõudu (nimelt meestööjõudu) vähe ... Vahest ka hobuseid vähe. Ühes talus, näiteks, oli üksainus hobune, seegi pime.

Olin parajasti täitevkomitee kantsaleis, kui sinna tuli keegi peremees (keskmik) ja palus HML Punktist enesele hobust. Kange käega uus partorg Toompalu (praegu Saadjärve vallas täitevkomitee esimees) ütles: meie põhimõttelikult peremeestele hobust ei anna! Anname ainult uusmaasaajatele ja väikemaapidajatele! Seisku parem hobused ja puhaku!

Kindla põhimõtte pärast võib põld sööti jääda ja vilja seevõrra vähem.

Parem oleks võidud hoolsasti selle järele valvata, kas väikemaapidajad ja uusmaasaajad õieti hobust tarvitavad, kas vahest peremehedki HML punktist hobust ei saa, kui nad viinapudeliga või kilo võiga "direktori" juurde lähevad? Sellest oli kuulda mitme suust.

Kui ilmus eeskiri HML Punktide asutamise kohta, aetud ülepeakaela 22 hobust Seljamaa talu talli, mis olid ehitatud 4–5 hobuse jaoks. Ametlikult on kärvanud viis hobust, erateadete järele 7–8. Täitevkomitee esimees ütles, et need viis hobust olnud juba tuues nakatatud surmava haigusega, eriteated eitaavad seda. Hobuste tarvitajad võtnud hobuse, töötanud sellega, aga pole õieti või sugugi söötnud. Hobune käinud käest kätte, kõhnutud ikka enam ja kärvanud viimaks, enesestki mõista. Kellegi käes olnud hobune kuu aega, keegi viinud lapse hommikul hobusega kooli ja lasknud seal hobusel senikaua seista kui laps koju pääseb tulema. Mulle tuli mulgu teel keegi mees hobusega vastu. Hakkasime juttu ajama. Küsisin, miks tal hobune nii kõhn? Ta vastas: see on "punkti" hobune. Kommendaarid olid üleaarused.

Endine talusulane, nüüdne HML Punkti abimajandi juhataja jutustab: "Talvel sattunud metsavaht parajasti jaole, kui keegi tema puuriidast koorma reele ladunud. Metsavaht käskinud paigal seista, aga varas kihutanud koormaga eest. Tükk aega kestnud tagaajamine. Siis tulistanud metsavaht püssist. Varas pildnunud reelt puid maha ja kihutanud veel, aga hobune pole viimaks enam jõudnud. Metsavaht läinud juurde ja vaadanud: puie varas olnud HML Punkti "direktor" (nimega Roose). Ta langenud metsavahi eest põlvili ja palunud andeks. Metsavaht annudki andeks. "Direktor" olnud vargil kõige parema "punkti" hobusega. Sellel olnud ainult ees jäänaelad, ja ta jooksnud päämiselt esimeste jalgade abil, tagumised olnud libedad. Hobune teinud selle jooksuga enesele liiga, jäänud põdema ja kärvanud."

Sepp, kes oli 1940.–41. a. Äksi vallas täitevkomitee esimees ja istus okupatsiooni ajal ühe aasta vangis, tõsine nõukogude võimu toetaja, ütleb "direktor" Roosest kõnelema hakates: "Süsteem on hea, aga selle täitjad! ... Punkti veeti 44. a. sügisel heinu. Muist läks "punkti", muist "direktori" küüni. "Direktori" hobune kõige paremini söödud, "direktori" hobusel kõige paremad riistad ...

Taavet Kuuv, elupõline sulane ja seltskonnategelane, istus ka okupatsiooni ajal ühe aasta, elab nüüd oma tütre juures, kes on HML Punktis tallmeister. Ta on teadlik nõukogude võimu pooldaja. Ta ohkab otse "punkti" asjust rääkides. Toodud sinna taludest hobuseriistu, ikka võetud taludest kõige uuemad, järele jäänud vanad, katkised... Keegi toonud vana vankri taga uue "punkti". Aga rakendanud seal hobuse kärvesti vana eest lahti ja uue ette ning sõitnud siis minema, muidugi koju. Ka uued rattad asendatud teel "punkti" poole vanadega.

Läksin kord ühes külavolinikuga vallamajja koosolekule. Teel jälle kihutas meile keegi järele ja palus peale istuda. Istusime peale. Selgus, et meid küüditas "direktor" ise. Ta oli rängasti täis ja katsus mulle seletada, et tema peale kaevatavat ja tema olevat enast mitmel juhul ametist lahti palunud. Aga ei leitavat meest, kes võiks teda asendada.

Siiski punkt “punktile”. Ainult niipalju tähendaksin veel, et ühiskonna varandusest (nagu see on HML Punktis) hoolitakse veel väga vähe. Vahest 50 või saja aasta pärast hoitakse seda kui oma.

Taas oli piimanormide asjas koosolek ja kõneleja Tartust, seekord naine. Temal oli taktikat ja asjast arusaamist. Aga vist oli talle Tartu ülemuse poolt kohuseks tehtud nõuda, et aasta piimanormid olgu täidetud juba juuli ja augusti kuul. Seda nõudmist peeti otse sõgeduseks ja mõne auahne ülemuse väljamõeldiseks. Anti siis viimaks järele: 1. oktoobriks olgu aasta norm täidetud! Ka selle vastu protesteeriti. Toodi ette ka see väide: kust võtab linn piima kolme viimase kuu jooksul, kui see haiglaselt-auahne nõue täidetakse?

Kuulsin hiljem, et keegi meie vallast käinud prokuröri juures ja see öelnud, et igas kvartalis tuleb kvartaliplaan täita, rohkem pole õigust nõuda.

Igal koosolekul vallamajas ja küla nõukogus tuletatakse tüütavalt meelde, et ikka õigel ajal heinale, kesakünnile, rukkilõikusele ja tõukokkupanekule mindaks. Sellele vastuseks kuuled igalt poolt: meie põllumees ei ole tun-di ka viivitanud vajalikule tööle minekuga. Heinale ruttab ta õigel ajal, sest et kari vananenud heina ei söö, rukki valmimisel käidakse paar korda päevas välja ääres, katsutakse teda näpu vahel ja hamba all, kas võib juba lõikama hakata, on ilm kuiv (seda olen ennem küllalt ise näinud), siis ei hoolita pühapäevastki, et aga tera ei pudeneks, et hein saaks kuivalt kuhja. Ka uusmaasaajatele on agitatorite ja ajalehete töölesunnid vastumeelt, nad ütlevad: “nagu poleks me ennem põllutööd teinud!”

Kui aga ajalehed nendivad kiitvalt kedagi, kes esimesena läinud külvama, kündma või lõikama, siis heidetakse selle üle, kui ajalehemehe rumaluse üle nalja: ta ei tea sedagi, et kõrgemale, veerjale põllule saab paar nädalat varem kündma minna, saab külvata ja järelikult lõigata paar nädalat varem, kui lauspinnaga, savisel maal. Nägin oma silmaga kuidas Kukulinna pool tõu kokkupanekut augusti keskel lõpetati, Metsnuka külas aga veel oder ja kaer oli täiesti haljas. Ei mak-

saks ajalehtedel lugupidamist enese vastu vähendada, avaldades vähiklust.

Veel näide sellest. Nimetatakse neid nime pidi ja kiitvalt, kes aasta piimanormi esimesena täitnud. Siin oli väikemaapidaja, kes oli nii jõukas, et ostis enesele üheksatuhandlise lehma, kes andis 15 liitrit päevas. Peremees võis sellest lahedasti poole iga päev meiereisse viia või saata ja aasta norm oli poole aastaga tasa. Aga mitte tema virkuse või patriotismi tõttu, vaid tänu lehma piimaannile. Mujale kuhugile polnudki tal piima ülejääki viia kui meiereisse. Harva aga on väikemaapidajal niisugune lehm.

Äksi vallas põles 1941. a. maha uus Orge koolimaja, vallamaja ning rahvamaja. Aasta eest olnud ajalehes, et Orge kooli jaoks palgid kohale veetud ja ehitus varsti algab. Senini pole sinna aga tikkugi veetud. Lapsed käivad kusagil talu toas õppimas, suuremad Kukulinnas, mis on teisest valla äärest 10–12 versta kaugusel. Vallavalitsus asub endises Kaitseliidu majas. Kuna saab Äksi vald koolimaja ning rahvamaja! Praegu ei mõeldagi veel nende ehitamisele.

Ka uusmaasaaja ning väikemaapidaja *õn- nest* oleks soovitav tagasihoidlikumalt kirjutada. Muidugi, seda ei salga maa saaja ega juurdelõike saaja: maareform oli elurajav reform. Aga selle läbi oli kehvikule antud ainult areena, platsdarm ja relvad, võitlusest pidi ta ise algama ja peab seda ise pidama. Ja see võitlus ei ole kerge. Olen jõudnud kõige valusama koha juurde meie praeguses maaelus. Uusmaasaaja ning väikemaapidaja seisukord on eriti raske ja see määrab ka tema mee-olu, tema suhtumist poliitiliselt. Kui nendega räägid, on mõtete käik umbes järgmine: oma maast ei saa ma vähemalt esialgul nõnda palju, et midagi müüa, hea kui aasta läbi kuidagi süüa saab. Normid tulevad anda, see ei ole kerge. Viljapeksu puhul tuleb “küm-nist” anda, veskil jahvatades niisamuti – see võtab tunduva hulga ära. Vaevalt suudan vasi-ka või seapõrsa nii suureks kasvatada, et liha norm ära anda, enese jaoks jääb liha väga vähe, vabaturul müügiks sugugi mitte. Hobuse tarvitamise eest põllutööl nõuab “punkt” ka natuuras – anna jälle vilja. Toitlus on ene-

sel selle kõige tõttu kehv, napp, väga ühetooniline. Kasuvasika, mullika toitmine käib talvel üle jõu. On hobune, siis peab ta paljalt heintega leppima, kaeru tema jaoks ei jätku. Selle tõttu on aga hobune varsti nagu “punkti” oma. Raha on majapidamises vähe haaval alatasa tarvis – aga millest seda saada. Lehma pullitamine nõuab 100 rubla, hobuse naelu tuleb enamasti vabaturult osta, 90 kop. tükk (hobusel minevat 24 kuni 32 naela), hobuse rautamise eest võtab mõni sepp 40 rubla, mõni 20 rubla. Talvel on 50 tihumeetrit metsa üles töötada, hobusemehel välja vedada. Metsatöö lõhub hobuseriistu ja töölise rõivaid ning jalatseid, rege muidugi. *Kõige halvem on lugu riidetusega.* Kehvikul ei olnud sõja algul (1939. a.) riidetagavara, harilikult üks ülikond. Nüüd on “tagavarad”, nagu need talolid, läbi, sõja ajal uut ei muretsetud, oodati paremat aega. Koosolekul vallamajas oli üks väikemaapidaja palja jalu (sellest pole viga!) ja niisuguses ülikonnas, missugust Tallinna pätid kunagi pole kannud. Ma tunnen teda ammu, ta on küla intelligent, käisin tänavu tema käest mune ostmas (paar kana andsid talle ainukest rahalist sissetulekut!). Ta ütles, et ei demonstreeri oma viletsat riidetust, aga ei suuda enesele ega perekonnale vabaturult midagi osta. Vanatalunik, keskmik on riidetuse poolest kaugelt paremal järjel. Tal oli tagavarasid, ta peab mõne lamba, külvab kuhugi põllu äärde natuke lina ja (kodune riidevalmistus on kiiduväärselt moodi läinud!) suudab ennast rahuldavalt katta.

6. aug. oli külanõukogu ruumes rahva koosolek. Kultuuriinspektor Paul Sepp (endine gümnaasiumi direktor, kunstnik, nüüd pensionär) pidas kõne, mis oli nii pikk, et ilm läks pimedaks – kesköö lähenes! Ta ülistas kolhoose ja pärast seda meie õnnelikku seisukorda ning olukorda, mis tingitud liitumisest Nõukogude suure maaga. Oleks võinud kõnelda tagasihoidlikumalt. Kui ta viimaks ometi lõpmatu nõrga kõnega lõpule jõudis, sööstis keegi mees kuulajate hulgast ja hakkas tema väiteid näidetega tegelikust elust kummutama. Näiteid leidis ja kõneleja tarvitas neid mitte just tagasihoidlikult. Sepp tuli koosoleku ruumist välja, oponent järele, pub-

likum ka ja öises hämaruses toodi ette meie praeguse maaelu puudusi ja väärnähteid. “Iseseisvuse ajal oli meil iga soo näe üles haritud, aga nüüd, vaadake, kõige paremad põllud söötis!” ütles ta muu seas. Siis tõi ta ette kevadise seemnevilja puudumise ja sellega linnas spekulatsioonide, mis tulnud halvast jaotusest. Eriti toodi ette väikemaapidaja hädad.

Arvasin, et see on mõni suurnik või ka keskmik, keda maareform ja inventarivõtmine valusasti puudutatud. Aga mulle öeldi: “See on Oja Andres.” Oo, sellest olen ma kuulnud! Olin teda näinudki meilt õhtuti mööda ruttamas, püss seljas, vallamaja juurde valvuriks, sest ta on rahvakaitse pataljoni liige. Olin kuulnud, et ta on üks tulisemaid uue korra, Nõukogude korra pooldajaid. Ja nüüd – “tõi meie korra puudused ja meie hädad kuuldavale”, öeldi kuulajate hulgast.

See oli ühe väikemaapidaja ning juurde-
lõikesaaja hääl, põlise kehviku hääl.

Kui keegi talle kuulajate hulgast tähendas: “Miks te siin nõnda räägite, kirjutage üles ja saatke partei juhatusesele või valitsusele?” siis vastas Oja Andres jämedas rahva keeles, missugust kohta seal nende paberitega pühitakse.

Nagu vist juba tähendasin: keskmiku seisukord on parem. Tal on ikkagi “vana rasva” riiete, sisseseade, põllutööriistade jm. näol, tema suudab kergemini sigadiku või mullika vabaturul müügiks kasvatada. Aga norme peab temagi rängaks ja on üsna nõutu, kust mõni tuhat põllumajanduse maksu kokku saada.

Kõige halvem on minu kui ööbiku arvates see, et *seisukorda ei peeta kindlaks, stabiilseks.* Ei juleta näiteks hakata karja suurendama (sõja ajal on see tugevasti vähenenud). Öeldakse: normide hulk ja tasu väiksus nende eest kui ka põllumajanduse maksu suurus näitavad selget tendentsi: meid tahetakse nõnda kaugemale viia, et *palume* kolhooside asutamist! – Ehk öeldakse ka nii: Mis ma kasvatan loomi või suurendan karja, võibolla leitakse, et maareform ei ole ikka veel küllalt põhjalik, võetakse minu loom ja antakse ei tea kellele. Või jälle: “Kaebab keegi mu peale – lähen kõige liha teed – milleks ma hakkas suuremat uuen-
dust või parandust ette võtma!”

Seisukord on (olgu see ka täiesti valesti kujutletav) põllumehe ettevõtlikkuse paraliseerinud. Tema ei istuta õunapuud (öeldakse: selle kaitseks peaks olema kuulipilduja), tema ei suurenda karja, tema ei intensiivista põlluharimist, elab päevast päeva, peost suhu.

Kari on väikseks jäänud, sõnnikut saab vähe, põldheina ja kultuurheina saab kaugelt vähem kui enne, selle tagajärjel on raskegi karja suurendada. Et aga kari väike, saab sõnnikut vähe – nõia ring!

Ainult väga tubli doosis kunstväetist võiks selle ringi purustada.

Siin ja seal on näha kollaseid katusepin-dasid. Need on uusmaasaajate hoonekesed, nende katuste all. Ehitatakse harilikult üks ruumike inimestele, teine loomadele. Edaspidi loodetakse juurde ehitada. Aga missuguse raskusega on hoone ehitatud. Igastühest pole enesest ehitajat. Tuleb võõrast tööjõudu kasutada. See on aga kohutavalt kallis – kilo võid või pekki päevas, ehk selle hind. Või selle võrra teravilja (olgu siin tähendatud, et keskmike põllud osalt tööjõu puudusel sööti jäetud. Mehi on palju kadunud, kes sõjas langenud, kes vangis või asumisel, kes veel demobiliseerimata jne. Võõrast tööjõudu on raske pidada). Öeldakse naljatades: nüüd ekspluateerib tööline tööandjat. Töötaja ei anna tasu vastu kviitungi. Kui aga ehitaja laenule lisa tahab saada, peab ta kviitungite, arvete abil tõendama, kuhu eelmise osa kulutanud. Töötaja ei taha arvet kirjalikult anda, sest siis tuleb tal tasust maksude näol mahaarvamisi. Ehitajal on raske lupja, naelu, klaasi jm. saada. Olin täitevkomitee kabinetis, kui sääl käidi aina naelu mangumas. Anti neid grammi viisi. Kui palju tuleb inimestel vallamaja vahel sõtkuda iga vähemagi asja pärast, kui palju aega selleks viita! Kui sagedasti seal asjata käia!

Mulle näitas uusmaasaaja hoonet, mis veel valmiski polnud, aga juba tuli laenu hakata tagasi maksma. Meie lähedal müüs juurdelõikesaaja oma kasuvasika, et ehitajaile maksta...

Heitsin pilgu vallamaja raamatukogu kappi: palju propagandakirjandust – lahti lõikamata! Uusim luule samuti! Öeldi: raamatukoguhoidja hooletus.

Vallamaja juures Lähtel on ka kooperatiivkauplus. Inimesed nurisevad, et sealt näiteks tikkugi ei saa miski hinna eest osta, peab Tartu sõitma. Viina aga saab piiramata hulgal ja seda juuaksegi piiramata.

Astusin vallamajas käies ka sinna poodi. Kuus, seitse purjus meest käratses leti ees. Üks, kõige kainem, tundis minu ära, hakkasime vestlema. Aga siis piirasid teisedki mind ümber ja vaevu pääsesin ma nende käest õue, kus üks mees vankri ääres tegi asjata katset jalule tõusta.

Ei ole vist kunagi elatud nõnda tänapäevale, homsele mõtlemata, midagi kaugemat kavatsemata. Keskmik ei julge seda, kehvikul ei ole jõudu millegi suurema kavatsuseks.

Siin võetud kevadel vangi “direktor” Roose vend, rahvakaitse pataljoni liige. Ta oli siin ammu tuntud kui salaviinapõletaja. Tema vabriku saadused olid heas kuulsuses. Tal tulnud tüli ühe tuttava metsavennaga ja ta annud selle peidukoha teada. Ilus tegu. Aga metsavend pole tabamisel surma saanud, nagu Roose vist lootnud, vaid ainult raskesti haavata, ja siis öelnud see haavatu, et ta on oma kerge kuulipilduja ostnud Roose käest! Mitte just ilus tegu rahvakaitse pataljoni liikmel. Roose istub nüüd vangitornis. Vallamaja juurest olnud tööpoolest kuulipilduja varastatud ja Roose peetakse selle vargaks ja müüjaks.

Kõige paremini elavad maal praegu käsitöölised: sepad, rätsepad, tislerid jt., kes on ühtlasi ka väikemaapidajad. Sepp teenib päevas mõnisada rubla (hobuse rautamine näiteks 25–40 rubla, nõuab kõigest paarkümmend minutit). Rätsep teenib päevas kergesti 200 rubla. Neil, käsitöölistel on igas söögis liha, munad, või laual. Nemad elavad nüüd pursui elu, kuigi mitte tööta.

On otse üllatav ja hämmastav kuulda, kuidas kiidetakse näiteks endist suurnikku Pärliini. Ja kes kiidavad? Kõik, kes tema juures töötanud, kellel väikemaapidajatest või käsitöölisest temaga tegemist olnud, kes temalt seemet või põllutööriistu laenanud. Olnud lahke, maksnud korralikku palka, sõja ajal enamasti kõik natuuras, tööpäev olnud täpselt piiratud jne. (Pärliin istub vangis või on asumisel).

Klassivahed ei olnud maal enne suurt pööret selged, suguluse ja tutvuse sidemed tumetasid neid. Ja nüüd kuulda ka, et nii mõndagi küüditatust või vangistatust peremeest kahjatsevad – kehvikud! Karistuse vääriliseks peetakse väga väheseid, tee mis tahad! On unustatud endine ekspluateerimine.

Siin on keegi, keda peetakse pealekaebajaks, sest et ta enamasti iga siitpoolt vangistatud peremehe asjas olevat tunnistajaks käinud, ja ainukeseks. Peremehed saanud 8–20 aastani, selle järele, kes nad varemini olnud. Teda kardetakse. Ja ühtlasi kardetakse, nagu ma juba eespool öelnud, hakata talu elu kaugema, pikema aja peale rajama. Mina ei ole siiski T.K. suhtes niisugusel arvamisel kui kohalik rahvas.

Ametnike arvu vallas peetakse väga suureks. Mõned kinnitavad, et neid olevat 30, teised, et kõigest 25. Igatahes kubiseb ja kihab neist vallamaja, ja need, kellel aruandeid tuleb koostada, kaebavad, et neil tulla ööst päevale lisa võtta. Külviplaani teostamise kohta tuli külavolinikel mitmel ja mitmel korral kõik talud läbi käia ja pärida kui palju jälle külviaga edasi jõutud. Taludes öeldud huupi midagi, mõni volinik kirjutanud omast peast ja kui kõik volinike aruanded pole õigeks ajaks või täielikult vallamajja jõudnud, siis lisatud puuduv osa lakke vahtides (nii kõneles mulle väga tubli varumisvolinik või kuidas tema nimi on).

Meenutatakse, et tsaari ajal olnud kõigest 5 ametnikku vallas: vallavanem, abi, kirjutaja, abi ja käskjalg.

Elasin külavoliniku juures. Igasugu käske otse sajab. Nad tulevad harilikult hilja, näiteks: kell 6 tuleb käsk, külavolinik teatagu oma küla taludele, et kell 8 on vallamajas koosolek. Viisime korra käsu õhtul kell 11 kellelegi, kes pidi hommikul kell 5 olema Käreveres (12 versta kaugusel) palke parvetamas. Mees ütles järsult: “Ei lase enesega nalja teha!” Tähendab, ei läinud. Käsu saime vallamajja minnes, sealt ei jõudnud enne 11 kohale.

Täitevkomitee esimees ütles tagasihoidlikult: “Bürokratism, paberitööstus on kohutav!”

Muide, see täitevkomitee esimees suri paar päeva enne minu ärasõitu südamerabandusse, saades kuulda, et tema poeg, Tähtvere valla täitevkomitee esimees oli mototsikliga auto alla jäädes surma saanud. Nimi: Puhasorg.

Tänavu oli illusioone palju vähem kui eelmisel suvel. Peremehed, kelle taludest maad lõigatud ja inventari võetud, harjuvad sellega ega ole see neil enam valus. Nad täidavad oma normid ja muud kohustused rahuldavalt (ainult üks peremees on lasknud ennast prokuröri karistada).

Agaga niihästi peremehed-keskmikud kui ka väikemaapidajad ja uusmaasaajad kui ka maata inimesed (keda on vähe) ei ole omas südames veel kaugeltki nõukogulikud (maha arvatud väike hulk). Nendega tuleks kannatlik olla. Eestlane ei rutta kergesti ühest maailmavaatest ja ellusuhtumisest teise. Uue korraliigne ülistamine, olgu proosas või luules, propaganda kirjanduses või kõnedes mõjub aga pigemini tagasitõukavalt kui soovitavas suunas kasvatavalt.

Tr. 3. eks.

NK.

David Feest

(1969)

Õppis ida-euroopa ajalugu, filosoofiat ja üldajalugu Göttingeni ülikoolis, ajaloomagister. Töötab praegu stipendiaadina Euroopa Ajaloo Instituudis Mainzis. Kirjutab doktoritööd Eesti küla sovetiseerimisest.